

UNITÁRIUS ÉLETT

XXXIV. ÉVFOLYAM I. SZÁM

1980. JANUÁR—FEBRUÁR

Dávid Ferenc emlékezete

Részletek dr. Kovács Lajos püspöknek a kolozsvári emlékszinaton mondott beszédéből

A középkorból az újkorba való átmenet az emberiség szellemtörténetének egyik legradikálisabb, de egyben legcsodálatosabb korszaka. A keresztény középkor kultúrája, élet- és világszemlélete kifejezetten egyházi kultúra, egyházi élet- és világszemlélet volt, amely a földi élettel és a világ dogmaival szemben lényegében tagadó álláspontot foglalt el. Az egyház korlátlan hatalomként uralta a közösség és az egyén minden megnyilvánulását. Az egyénnek jogai, gondolatai, véleménye a szigorú egyházi kereten kívül nem lehettek.

És aztán, a 15. és 16. századokban, a középkor alkonyán, hihetetlen lendülettel bekövetkezett egy döntő jelentőségű változás. Az európai lélek újjászületett. A normák és formák meginogtak; fokozatosan mind szélesebbre tárult az addig szűk határok közt vajúdo világ. Mind üdőbb, frissebb levegő áradt be a kitarult ajtókon és ablakokon a világ és az ember újrafelfedezése által.

Ennek a korszakalkotó változásnak a hátterében a reneszánsz, a humanizmus és a reformáció hatalmas szellemi mozgalmak állnak.

Dávid Ferenc sok tekintetben a humanizmus lelkiületét hordozta magában, amelynek eszméi teológiai szemléletének alakulását erőteljesen befolyásolták.

Dávid Ferenc azonban mégis elsősorban mélyen vallásos, hívő lélek, a reformáció eszméinek öntudatos, bátor hirdetője volt. A reformáció a Bibliának a vallásos életbe való állításával és kizárólagos tekintélyre emelésével egyszerűbb és tisztább vallást akart teremteni. Ezért, a Biblia tanításainak alapján, az igazi keresztény életbe való visszatérés szükségességét hirdette.

Dávid Ferenc a reformációnak ezt az alaptételét meggyőződésünk szerint az összes reformátorok közül a legkövetkezetesebb módon valósította meg, egészen addig, amíg a humanista eszmék hordozójaként és a radikális reformáció hőkeként, hitéért és meggyőződéséért életét kellett áldoznia.

Amint azt Varga Béla egyik tanulmányában nagyszerűen fejezte ki, mi „Dávid Ferenc gondolatmenetében és munkája eredményében a hamisítatlan protestantizmus valóban konstruktív szintézisét látjuk, amely a transzcendens elemnek az immanenssel való tökéletes harmóniáját prófétaí előrelátással megteremtette”.

David Ferenc egyik fontos jellemvonása az igazság utáni oltathatatlan szomjusága volt, amely ugyanakkor a masok nezezeivel szembeni türelmességgel és mérséklettel párosult. Eraemes ezzel kapcsolatban idéznünk a szabadelvű eszmeiről ismert ironak és újságírónak, Szentimrei Jenőnek egy, a harmincas években az egyház egyik jótanácsi gyűléset kommentálva, a kolozsvári napilapok egyikeben közölt vezércikkét, ahol többek közt ezeket olvashatjuk: „Ha David Ferenc ma érne, kisebb gondja is nagyobb lenne annak, hogy erejét jelekezeti villongásokra forgácsolja szét. De éles szemét egy pillanatra se venné le az igazi ellenségről, aki az igazság keresésének útjába mesterséges akadályokat állít és holt betűkkel kíván erőt venni a szellem győzhetetlen jellegvárain. Kísérjük csak figyelemmel Dávid Ferenc életének egymásra tolódo nagy háborúságát. Megtanulhatjuk tőle, hogy a legnehezebb helyzetekben se nyúlt a legkényelmesebb eszközhöz, az erőszakhoz. Pedig nyúlhatott volna. Voltak évei, amikor valójában ő volt az Ur Erdélyben, olyan befolyást tudott gyakorolni a fejedelem és a főemberek cselekedeteire. De neki az volt a legsúlyosabb fegyvere, hogy a pusztá szellem erejével harcolt s büszke öntudattal dobta messze magától az erőszaknak még a gondolatát is. A szelid Jézus tanítványa volt ez a félelmetes bajvivó, aki a belátás, meggyőzés, megértetés harci eszközeinek használatában és az ebben állhatatlanságban mutatta meg igazi nagyságát.”

Dávid Ferenc egész élete munkájával megmutatta a haladás, a fejlődés, az örök reformáció útját; kijelölte az irányt a jézusi evangélium minél teljesebb megismerésére, az evangéliumi tanítás társadalmi és kulturális vonatkozásainak a figyelembevételére és gyakorlatban való alkalmazására. Ezért van az, hogy országunk földjén és azon kívül, szerte a nagy világban, az unitárius és haladó szellemű lelki közösségek, valamint az azokból kiemelkedő szellemi nagyságok évszázadokon át mindenütt az élen jártak minden társadalmi megmozdulásban, amely az emberiség előhaladását, a rabszolgaságból való felszabadulását, a különböző színű népek közti ellentét megszüntetését, anyagi és szellemi gyarapodását, áldottabb életét szolgálta. Ez a szellem a humanizmusból és a reformációból egyaránt táplálkozott és táplálkozik ma is.

Közgyűlést tartott a magyarországi egyházak ökumenikus tanácsa

A magyarországi egyházak ökumenikus tanácsa kedden közgyűlést tartott, amelyen újabb hatéves időszakra dr. Bartha Tibor református püspököt választotta elnöké.

A közgyűlés határozatban ítélte el a NATO felelőtlen döntését, amellyel lehetővé tette a közép-hatósugarú nukleáris rakéták nyugat-európai elhelyezését.

Felhívta tag egyházait, hogy a bé-

ke erővel fogjanak össze az emberiség békéjét veszélyeztető fegyverkezési versennyel szemben.

A közgyűlés méltatta az egész magyar társadalmat egységbe foglaló szövetségi politika eredményes megvalósítását, és kifejezésre juttatta, hogy tag egyházai teljes bizalommal támogatják a Hazafias Népfront munkáját és konstruktív módon készek közreműködni a társadalom-

építés és békemunka közös feladataiban.

A közgyűlésen mint meghívott megfigyelő részt vett dr. Ferencz József püspök, aki rövid felszólalásában köszönetet mondott a meghívásért, azért, hogy az általános kérdésekben egyházunk együttműködhet a Tanáccsal. Egyetértését fejezte ki az Elnökség által előterjesztett jelentésekben foglaltakkal.

Dr. Lékai László bíboros kitüntetése

Az Amerikai Egyesült Államok egyházainak képviselőit tömörítő társadalmi szerv, a Lelkiismeret Felhívása Alapítvány dr. Lékai László bíborosnak, esztergomi érseknek adományozta az ez évi Lelkiismeret Embere Díjat.

A díjat november 13-án Esztergomban nyújtotta át Arthur Schneier rabbi, az amerikai küldöttség vezetője, dr. Lékai László bíborosnak.

A bensőséges ünnepen jelen volt Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke, Nagy János külügyminiszter-helyettes, Molnár Béla, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának titkára, Philip M. Kaiser, az Amerikai Egyesült Államok budapesti nagykövete.

Ugyancsak jelen voltak a magyar római katolikus püspöki kar tagjai, továbbá a magyarországi egyházak vezetői: dr. Bartha Tibor püspök, a Magyarországi Református Egyház Zsinatának lelkész-elnöke, dr. Káldy Zoltán püspök-elnök, dr. Ferencz József unitárius püspök, dr. Nagy József, a Szabadegyházak Tanácsának elnöke, dr. Héber Imre, a MIOK elnöke, dr. Salgó László főrabbi, feleségeikkel.

Az alapítvány a katolikus, protestáns, izraelita és görögkeleti vezetőknek az a koalíciója, amely azt a célt tűzte ki, hogy mindenfajta vallás szabadságát előmozdítsa és erősítse, elismerését fejezze ki a különböző vallások közötti együttműködésben és megértésben tanúsított közreműködésért.

Miklós Imre államtitkár — Schneier főrabbi méltató beszédét és Lékai László bíboros érsek válaszát követően — a Magyar Népköztársaság kormánya és a Hazafias Népfront Országos Tanácsa nevében mondott köszöntő szavakat.

A díj átadása után dr. Lékai László bíboros vacsorán látta vendégül a meghívottakat.

A küldöttség tagjait november 14-én fogadta Aczél György miniszterelnök-helyettes. Ugyanaznap az Amerikai Egyesült Államok nagykövete, Philip M. Kaiser adott fogadást az amerikai delegáció tagjai és a magyarországi egyházak vezetői tiszteletére.

Héttagú magyar egyházi delegáció tartózkodott az Egyesült Államokban október 29—november 12. között a „Felhívás a lelkiismeretre” elnevezésű alapítvány meghívására. A küldöttség vezetője dr. Pröhle Károly evangélikus teológiai professzor, a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsának főtitkára volt, tagjai pedig: dr. Huszti Kálmán református lelképásztor, kutató professzor, Gaál Botond, a debreceni Kollégium főigazgató-helyettese, dr. Nyiri Tamás római katolikus teológiai professzor, dr. Bacsóka Béla görög-katolikus lelképásztor, Schöner Alfréd rabbi, Viczián János baptista lelképásztor voltak.

A meghívás alapján a delegáció New Yorkban és Washingtonban egyházi intézményeket látogatott meg, és vezető egyházi személyiségekkel találkozott.

A delegációt Budapesten fogadta Straub István, az Állami Egyházügyi Hivatal elnökhelyettese.

Bartók-centenárium

1981. márc. 25-én lesz száz esztendeje annak, hogy a huszadik század nagy zeneköltője, Bartók Béla született.

Az évforduló alkalmából a Parlament Gobelín termében megalakult a Bartók Béla emlékbizottság. Elnöke Losonczy Pál, az Elnöki Tanács elnöke, alelnökök, dr. Pozsgay Imre kulturális miniszter és dr. Polinszky Károly oktatásügyi miniszter. A bizottság titkára dr. Tóth Dezső miniszterhelyettes.

E bizottság hivatott a jövő évben Budapesten, vidéken és külföldön tartandó nagyszabású ünnepségek előkészítésére.

Az alakuló ülésen a Bartók csa-

lád képviselőjében részt vett a nagy zeneszerző fia, Bartók Béla, egyházunk főgondnoka is, aki a sajtó képviselőinek a következő nyilatkozatot adta:

— Az emlékbizottságban negyvenkét foglalnak helyet. Neves művészek, zenei intézményeink vezetői; így az operáé, televízióé és rádióé.

— Mikor kezdődnek az ünnepségek?

— A centenáriumi felhívást 1980 karácsonján öhajítja publikálni a bizottság. Az események két fő csoportban zajlanak majd le, a legtöbb természetesen március 25. körül.

— A család?

— Kívülem Bartókné Pásztory Dittát és Amerikában élő testvéröcsém, Bartók Pétert is meghív-

ják. De tágabb értelemben a bizottságban lesz néhány olyan művész is, aki zenei kapcsolatban állt apámmal. Így Ferencsik János, Fischer Annie.

— Külföldiek?

— Bartók Béla művészete lesz a témája egy nemzetközi kongresszusnak, amelyre a világ minden tájáról várhatók vendégek. Itt kívánom hangsúlyozni, milyen fontos művészi esemény zajlik le ezzel: a Liszt—Bartók nemzetközi zongoraverseny.

— Ön személy szerint mivel járul a centenáriumhoz?

— Elkészültem a Napról napra sorozat számára írt, apámról szóló biográfiámmal. A szokásosnál vastagabb kötet abban az időben lát majd napvilágot.

Ajándék könyvtárunknak és levéltárunknak

Egyházi könyvtárunk és levéltárunk érdekes anyaggal gyarapodott, melyet néhai dr. Zsakó Andor és dr. Zsakó Gyula emlékére, az általuk gyűjtött könyv- és levéltári anyagból leszarmazóik ajándékoztak. Az anyag kiválogatását Zsakó Andor budapesti presbiter atyánk fia végezte. A könyvek és folyóiratok között igen gazdag a Keresztény Magvető anyaga. Az unitárius szerzők között dr. Gál Kelemen, dr. Tóth György, dr. Szent-Iványi Sándor munkáit említjük meg.

A kéziratos anyag is igen gazdag, pl. Berde Mózsá végrendelete, Kele-

men Lajos által küldött XVIII. századi abrudbányai, verespataki, torockói és torockószentgyörgyi kijegyzések. Kriza János, Ferencz József püspökök levelei, Benczédi Gergely, Jakab Elek, Józán Miklós feljegyzései stb.

DIALOGUE

A belga szabadelvű protestánsok gyülekezete Bruxelles-ben e címen ad ki egy folyóiratot, melynek célja a modern liberális teológiai gondolat ismertetése. Munkatársai közt ismerősöket találunk: Laurent Gagnebin, a párizsi Foyer de L'Amé lelkésze, dr. Bernard Raymond, lausan-

nei lelkész, a montpellier-i francia protestáns teológiai fakultás előadótanára.

A szemle 1979. decemberi számában dr. André Gounelle, montpellier-i protestáns teológiai professzor — aki a nyáron részt vett a romániai unitáriusok emlékszinatán, és ott előadást is tartott —, részletes tanulmányt írt Dávid Ferencről. Váolja a XVI. századi Erdély történetét, ismerteti Dávid Ferenc életútját, szól az úrvacsora és a trinitás kérdése körül zajlott egykori vitákról. Hangsúlyozza, hogy Dávid Ferenc alaptétele a tolerancia volt, végül ismerteti életének utolsó éveit, és tragikus halálát, melynek négy évszázados évfordulója adta az alkalmat tanulmánya megírására és közlésére.

Egyházi vezetők tanácskozása

A Hazafias Népfrent országos főtthkára, a hazai politikai élet jelentős személyisége, Sarlós István meghívására a hazai katolikus, protestáns, ortodox és izraelita egyházak és felekezetek püspökei és más vezetői november 12-én megbeszélésen vettek részt, amelyen jelen volt Miklós Imre államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke és Straub István elnökhelyettes is.

Sarlós István főtthkár tájékoztatást adott az ország és a nép előtt álló politikai, gazdasági, társadalmi, szociális és kulturális tervekről és feladatokról.

A tájékoztatást követően beszélgetés következett, melyen többek között felszóltak: dr. Lékai László bíboros, érsek, a magyar katolikus püspöki kar elnöke, dr. Bartha Tibor tiszántúli református püspök, zsinati elnök, az Ökumenikus Tanács elnöke, dr. Káldy Zoltán evangélikus püspök-elnök, dr. Ferencz József unitárius püspök, dr. Nagy József, a Szabadegyházak Tanácsának elnöke, Héber Imre, a Magyar Izraeliták Országos Képviseletének elnöke, és még sokan mások.

A találkozó is bizonyosága annak, amit az MSZMP Központi Bizottsága által kiadott irányelvek is megállapított, hogy a kapcsolat a magyar állam és a hazai egyházak között jó. A felmerülő problémákat a kölcsönös megértés és bizalom légkörében beszéltek meg az egyházak képviselői az Állami Egyházügyi Hivatal vezetőivel.

Az 1980. esztendő is tovább fogja munkálni — józan reményeink szerint — azt a kapcsolatot, melyet az elmúlt, közel 35 év tanúságai gazdagítottak.

Az Ökumenikus Tanács elnöksége a legutóbbi ülésén értékelte a találkozó jelentőségét, és ezzel kapcsolatosan az alábbi nyilatkozatot tette, mellyel a magunk részéről is maradéktalanul egyetértünk.

Az Ökumenikus Tanács nyilatkozata örömmel álla-

pítja meg, hogy a Hazafias Népfrent keretében rendszeresen és folyamatosan sor kerül a társadalmunkat érintő időszerű kérdések megvitatására, s ebben az eszmecsereben helyet kapnak és részt vesznek az Ökumenikus Tanács taggyűléseinek és más keresztyén egyházaknak és a nem keresztyén felekezeteknek a képviselői is, akiknek lehetőségük nyílik arra, hogy a magyar nép ügyeinek megvitatása során hallassák szavukat, állást foglaljanak, kritikájuknak hangot adjanak, kifejtsek véleményüket. Az Ökumenikus Tanács Elnökségi Tanácsa ez alkalommal is kifejezi őszinte örömét és mély meglepedését hazánk kormányzatának az egész magyar társadalmat egységbe foglaló politikájáért, a nyílt eszmecsere, vita lehetőségének biztosításáért. Bizalmát és elismerését nyilvánítja azoknak a kimagasló eredményeknek láttán, amelyeket a magyar nép és társadalom kormányzatunk vezetése mellett elért. A nyilatkozat magáévá teszi társadalmunk vezető körei legutóbb megfogalmazott és közzétett, iránymutató elvi állásfoglalásának alábbi megállapítását: „Társadalmunk kiegyensúlyozott helyzetét tükrözi az állam és az egyházak közötti rendezett viszony is... A hívők egyenrangú állampolgárként vesznek részt a szocializmus építésében, a közéletben... Az egyházak támogatják az országépítő munkát.”

Együtt, egy úton járunk és tiltakozunk azokkal, akik felemelték szavukat a közép-hatósugarú amerikai rakétáknak európai földre való telepítése ellen. Hinni akarjuk, hogy az ismételt fenyegetések ellenére, végül is a józanság kerekedik felül, és a kölcsönös megértés szellemében, 1980-ban is Helsinki szellemében haladhatunk előre.

Unitárius hűveinknek és egész népünknek ebben a reménységben kívánunk boldog új esztendőt.

Dr. Ferencz József

Dávid Ferenc és az unitárius vallás

A Theológiai Szemle 1979. évi 5. számában jelent meg az alábbi ismertetés.

A Magyarországi Unitárius Egyház — Dávid Ferenc halálának négyszáz éves évfordulója alkalmából — ismét megörvendeztette híveit és az érdeklődőket Varga Béla könyvével. Az unitárius vallás iránt érdeklődők számára különösen becses ajándék e kötet, mert az unitarizmus lényegébe, a hittanába avatja be az olvasót.

Írója, Varga Béla (1886—1942), a szüntelen tanuló, teológia mellett bölcsészetet is hallgat (1909-ben doktora lesz), majd több évig külföldi egyetemeken képezi magát — teológiai professzor, később unitárius püspök, számos irodalmi és egyházi vonatkozású munka szerzője. Még csak 23 éves, és már könyvvel jelentkezik, s utána egyre-másra jelennek meg művei. A legjelentősebbek közül: Unitarizmus és individualizmus; Hittani tanulmányok; A szabadelvű keresztyénség; Hit és vallás.

Az ismertetett könyv — olvassuk dr. Ferencz József püspök köszöntőjéből — az 1948-ban megjelent munka második, szinte változatlan kiadása. Dr. Erdő János kolozsvári unitárius teológiai professzor, a hálás tanítvány érdeme, hogy Varga Béla kéziratban maradt hittani munkája először sajtó alá került.

A kiadó, Dávid Ferencre emlékezve, nagyon helyesen, a hittani munka elé szerkesztette a szerző — korábbi évfordulón elmondott — emlékbeszédét, amelynek érdeme az unitárius vallás summázása és értékelése.

A kötet a szerző — publikálásra elő nem készített — hittani előadásait tartalmazza. Ezért nyelvezete

előbb, előadásmódja közérthető, a szakmai fogalmazás tehertételétől mentes. Eredeti műfajából következően érthető, hogy egy-egy fejezet magán viseli az előadás korlátait: vázlatosság, befejezetlenség, hiányosság. Pl. „Az unitárius felfogás történeti kialakulásának feltételei” c. részben hiányoljuk Enyedi Györgynek a kiemelését, de legalább a megemlítését, mert ő „a klasszikus dávidi koncepció legnagyobb hatású alakja... akinek tevékenysége nyomán alakult ki az ún. tiszta unitárius ideológia véglegesnek tekinthető formája.” (Dán Róbert.) Ezek a hiányosságok — ismétlem, eredeti műfajából következően — eltörpülnek a mű jelentősége mellett. A szerző ujjhegyre szedi az unitárius hit alapvető fogalmait, és mély hitéről tanúskodó megfogalmazásban közel hozza a régi normákat a mai ember felfogásához. Tisztázza az alapfogalmakat, bemutatja az „értékkereszténység”-et, kortörténeti áttekintést ad, és — ami a legfontosabb — az unitárius hittan főbb pontjaival ismerteti meg. Így többek között a Jézus Krisztusról való unitárius felfogásról, a Szentlélek munkájáról, a bűnbocsánatról, az egyházzal stb.

A kötetnek, mivel előadások gyűjteménye, természetesen nincs jegyzetapparátusa, de a szövegben mindenütt a tudós becsületességére valló, pontos hivatkozások segítik a témát továbbgondolót.

A könyv végén rövid, angol nyelvű összefoglalás mellett, a külföldi olvasó részére közli a kiadó dr. Harrington S. Donaldné, sz. Szánthó Vilma okl. magyar unitárius lelkész — Varga Béla egykori tanítványa — fordításában a könyv „Az unitárius hittan lehetősége, az unitárius közfelfogás” c. fejezetét. Egyébként a fordító angolul 1967-ben már több fejezetét kiadta e könyvnek.

A lektori munkát dr. Pákozdy László Márton budapesti református teológiai professzor végezte el. Szakmai véleményét így summázta: „A könyv anyaga mintegy középuton jár a legutolsó, nyomtatásban megjelent unitárius dogmatika (1787) ... és a legmodernebb, amerikai típusú univerzalista unitarizmus között.”

Jó érzéssel ajánljuk minden olvasó és az Ökumenikus Tanács taggyénei valamennyi lelképásztornak figyelmébe e kötetet, mert kézikönyv ez. Az unitárius hittan kézikönyve. (Kapható a Protestáns Könyvesboltban is.)

Dr. Tenke Sándor

Dávid Ferenc emlékére

Az „ÚJ EMBER” hasábjain Giczey György a fenti címen ismerteti Dávid Ferenc és az unitárius vallás című kiadványunkat. Giczey György részt vett a Magyar Tudományos Akadémia tavaly májusi siklósi tudományos ülészekén és annak az antitrinitarizmus különböző problémáival foglalkozó eseménysorozatáról a „VIGILIA” őszi számában részletes beszámolót közöl dr. Dán Róbert kandidátussal, a tanácskozás titkárával folytatott beszélgetés rendjén.

„Dávid Ferenc unitárius püspök különös életutat tett meg. Először római katolikus plébános, majd amikor Wittenberghől visszatér, Erdély evangélikus, azt követően pedig református egyházának élére kerül, mint superintendens. János Zsigmond fejedelem udvari papjaként már unitárius elveket vall, sőt továbbfejleszti azokat. Később, Báthory Kristóf uralkodása alatt éppen „újításai”, főként radikális hátrahagyása miatt kerül fogságba. Ott is hal meg. Mert aki számtalanszor elvetette — ha új szempontokat fedezett fel — mindazt, amit annak előtte igaznak tartott, nem mutatkozott hajlandónak, hogy hatalmi szóra visszavonjon bármit is abból, ami meggyőződésévé lett.

Mártírhalálának 400 éves évfordulóján az unitárius egyház megjelentette a volt kolozsvári professzor, majd Dávid püspök utódjává lett Varga Béla előadásainak gyűjteményét. Dávid Ferenc és az unitárius vallás címmel, a mű elé helyezve a szerző emlékbeszédét is.

„Úgy hisszük — írja előszavában Ferencz József, a magyar unitárius egyház püspöke —, hogy Dávid Ferencre emlékezve, a hódolat legméltóbb kifejezése az, hogy második kiadásában jelentetjük meg a nagy gondolkodó püspököt unitárius hittanát, Isten dicsőségére és a hívő ember szolgálatára, a vallás szabadsága gondolatának jegyében.”

Az unitárius vallás valóban azt az utat járja, amin Dávid Ferenc elindult. „Teológiája nem zárható le még annyira sem, mint a többi reformátoroké.” Meszszebbre is ment „társainál”: művének betetőzése, ami egyben tragédiáját is okozta, Krisztus imádásának megtagadása volt. Vitatkozhatnánk vele vagy a könyv szerzőjével, amikor a dogmakereszténység és értékkereszténység kibékíthetetlen ellentéteit taglalja, vagy Szentháromság-tagadó nézeteit fejtegeti, de nem az a dolgunk, hogy poraiban is meghurcoljuk Dávid Ferencet, vagy pellengérré állítsuk az unitáriusokat, hanem az, hogy tanítását komolyan összevegyük a magunk hitével, mert — ahogy a könyvben olvassuk — „a lelkiismeret semmiben sem nyugszik, hanem csak az igazságban és a Szentírásnak a Jézus Krisztus felől való fundamentumában”.

Az egyházakról írja a szerző, hogy „mindenképpen valami módon visszatükröződik annak a lényege, amit Jézus vallásának nevezünk”. Vagy másutt: „A hittartalom tisztázása és állandó tudatosítása nélkül nem lehet beszélni egyházról.” — Nekünk is így kell kézbe venni ezt a könyvet. Felfedezhetjük, hogy az unitárius Isten-tan számos megállapítása egyezik a katolikus dogmatika idevágó tételeivel (atyaság, egység, személyesség, teremtés, gondviselés). Habár Dávid Ferenc és követői Jézus intenségét tagadják, mégis hitük alapítójának tekintik, Jézus több és nagyobb minden pró-

fétánál, tanítása egyedülálló, mert „ahogyan ma gondolkodunk Istenről, azt tulajdonképpen Jézus fedezte fel az emberiség számára... A keresztény vallás nagy szellemei mind Jézuson keresztül látták meg az Istent, s az ő módszerével próbálták feléje közeledni.” A mai embert különösképpen meglepi a szerzőnek az a fől-szabadult gondolkodása, ahogy az unitárius egyház hitéről, önmagáról vall.

„Az unitárius vallás egyszerű — írja —, föltétele az Isten- és emberszeretet, mely Jézus tanításának lényege, az unitárius elv szerint a lelkiismeret szabad, mindenki a legjobb vallásos meggyőződését követheti vallásos felfogásában.” A könyvet elolvastva a szerzővel együtt mondhatjuk: „Örvendjünk a jónak, bármely felekezetben is találkozunk vele.”

A centenárium kapcsán fel kell tennünk azt a kérdést is, hogy mit mond nekünk, mai katolikusoknak Dávid Ferenc? Emberi helytállása, tisztasága, szellemi nagysága és hitének ereje minden hívő ember előtt példa lehet. Ezt vallotta: „Aki tetteivel tagadja, szavával hiába erősíti, hogy Istent ismeri, s hasztalan mondja, hogy Krisztusban él, aki nem jár világosságban...” Ebben a hitvallásban valamennyiünknek követnünk kell őt.

Giczey György

A I ÉLEK ÉL, S FÉNYE VILÁGÍT

Dávid Ferenc emlékére

Mártir püspökünk, ma rád emlékezünk,
Feléd fordul hálánk, s emlékezetünk.
Hitvallóként éltél, hitvallóként haltál:
Reánk örökségül te új hitet hagytál.

Áldásos életed újjászült sok lelket,
Értük fölládoztad bátran életedet.
Lelked, nagy szellemed fényt hozott e földre,
Mely ég, lobog, s fénylik most és mindörökre!

A dévai várnak sötét vak börtöne,
A te erős hited meg nem rendítette.
„Egy az Isten” — vallođ ellenségeid előtt,
Nagy hited, nagy leked adott ahhoz erőt.
Hited igazsága mondatta ki veled:
„Nem három az Isten”, hanem kezdettől egy.
Így volt ez, az idők kezdetétől állva,
Mikor még sem ég, sem föld nem volt
formálva.

Bizadalmunk: A hit Isten ajándéka;
Vallotta, hirdette e kor hű pásztora.
Ezrek, majd tízezrek követték az útján,
Amíg el nem érte a tragikus halál.

Négyszáz éve immár halott jó pásztorkunk,
Kinek mi utódok ma hívei vagyunk.
Nagy istenkereső lelke formál minket,
Hogy megtalálhassuk az Egy igaz Istent.

Herczegh József

Magyar zsoltár

A *Magyar Helikon* 1979-ben érdekes könyvet jelentetett meg szép papíron és kiállításban Bogáti Fazakas Miklós zsoltárparafrázisaiból, „*kit az üdökbéli históriák értelme szerint külön-külön magyar ékes nőtágra, az Isten gyülekezetinek javára fordított*”.

Bogáti Fazakas Miklós az unitárius egyház és irodalomtörténet érdekes és színes egyénisége. Tordán született 1548-ban, kora ifjúságától kezdve Dávid Ferenc híve. Az maradt Dávid elítéltetése után is. Hunyadi Demeter püspöksége idején, 1582-ben, az akkor Gerenden meghúzódo lelkész és költő nem vállalta a hivatalos teológiai irányzatot és a Dunántúlra, Baranyába menekült, az ottani és Dávid Ferenc tanításaihoz hű unitáriusokhoz. Itt írta 1582–83-ban zsoltárfordításait. Munkája tehát negyedszázaddal korábban keletkezett, mint Szenci Molnár Alberté, amelyet a köztudat az első teljes magyar zsoltároskönyvként tart számon.

Bogáti nem németből fordít, mint Szenci Molnár, hanem a zsoltárszöveg több latin és görög verziójából választotta ki — tudós kommentárok segítségével — a meggyőződésének, mondanivalójának leginkább megfelelő változatot, és a közös éneklésre szánt verset kora elterjedt magyar, vagy magyarrá vált dallamaira formálta. Radikális antitrinitárius elveihez híven a zsoltárokat mindig az Ószövetség történelmi időhatárai között értelmezte: Dávid király küzdelmeit és dicsőségét nem tekintette Krisztus szenvedései és megdicsőülése előképeknek — de éppen ezért bátran és természetesen azonosult az űzőtt, majd győző király érzéseivel. Így vezeti be a kötet jelentőségét a tájékoztató.

Bogáti Fazakas Miklósról szép ismertetést írt a kötethez dr. Dán Róbert kandidátus. Kár, hogy a 242–343. lapokon kétszer is 1567-re hivatkozik 1568 helyett. A jegyzeteket a kötet gondozója, Szabó Géza állította össze. Megemlíti, hogy az elfeledett költőt a XIX. század végén és a XX. század elején az unitáriusok fedezik fel és munkájából Kanyaró Ferenc közöl válogatást az unitáriusok kolozsvári Keresztény Magvető c., ma is megjelenő folyóiratában, 1902-ben és a következő évben.

Bogáti Fazakas Zsoltárai a XVII. század elején kéziratban kezdtek terjedni. Az unitáriusok XVII. századi énekeskönyveiben húsz Bogáti által fordított szöveg került kinyomtatásra. A jelen kötet Bogáti fordításai közül 70-et tartalmaz.

Közöljük a 100. Zsoltár 1–3. verseinek a szövegét, az új kötetben olvasható formában.

1. Az Úrnak országul hálát adjatok,
Énekkel, öröm zengéssel néki szolgáljatok!
2. Jertek sátorhoz szívvel, lélekkel,
Színe eleibe járjunk kellemes zengéssel!
3. Áldjátok, mondjátok: Az Úr az Isten,
Mert mi magunktól nem löttünk, ő teremte
[régen.]

Ma használatos Unitárius Énekeskönyvünk legutóbbi, 1974. évi kiadásában 200. énekünként a C. Zsoltárt a következő szöveggel olvashatjuk.

1. Az Úrnak mindnyájan hálát adjatok.
Énekkel, örömmel zengéssel néki
szolgáljatok.
2. Jertek sátorához szívvel-lélekkel,
Színe elé járuljunk mind
kellemes zengéssel.
3. Áldjátok, mondjátok; az Úr az Isten,
Mit teremtünk, mi megtartunk, áldott az
[Úristen!]

Énekeskönyvünk a közölt énekszöveghez nem használja a Bogáti által választott dallamot. Dallamként utal a Bartók Mihály egykori énekgyűjteményéből választott dallamra, melyet a régi Énekeskönyvekben is használtak.

Mai énekeskönyvünkben 203. énekként a CXII. és 206-os sorszámmal a CXXXI. Zsoltár szövegét olvashatjuk, kár hogy ritkán énekeljük gyülekezeti istentiszteleteinken.

Szabó Géza szükségesnek tartotta megindokolni azt, hogy a költő nevét következetesen Bogáti Fazakas Miklós formában közli. Megemlíti, hogy Erdélyben a fazekas mesterséget folytató embert fazakasnak nevezik. Állítása alátámasztására megemlíthetem, hogy ma is működő unitárius lelkészeink közül a tordai, dicsőszentmártoni, oklándi és ürmösi lelkészeink családi nevüket ma is Fazakas formában használják.

Szómagyarázat és a kezdő sorok betűsoros mutatója egészíti ki a szép kötetet, melyet megvételre (70,— Ft) és olvasásra szeretettel ajánlunk híveinknek.

Külföldi megemlékezések

A külföldön élő magyarság részére kiadott „*Magyar Hírek*” dec. 1-i számában az egyházak életéből rovatban, többek között a következőket írták:

Dávid Ferenc halálának 400. évfordulójára a Magyarországi Unitárius Egyház Varga Béla volt kolozsvári teológiai professzor és püspök tollából „*Dávid Ferenc és az unitárius vallás*” címmel könyvet jelentetett meg. A könyv végén a rövid angol nyelvű összefoglalás mellett dr. Harrington S. Donaldné Szánthó Vilma New York-i unitárius lelkész fordításában egy fejezetet angolul is olvashatunk.

A „*Freie Religion*” c. nyugatnémet szabadnyelvű protestáns szemlében,

az 1980. évi első számában képpel illusztrált írás jelent meg Dávid Ferencről, halála 400. éves fordulójának alkalmából. Az IARF végrehajtó bizottságának tagja dr. Eckhart Pilick, karlsruhei lelkész részleteket közölt dr. Kovács Lajos püspök zsinati beszédéből, — melyet az IARF őszi hollandiai végrehajtóbizottsági ülésen mondott el. Továbbá közölte lapunk egyik tavalyi számában közreadott Dávid Ferenc-arcképet.

A Japán szabadnyelvű buddhisták „*Dharma World*” c. angolnyelvű folyóiratának tavalyi szeptemberi száma megemlékezik arról, fénykép közlésével, hogy a Rishho Kosei-kai mozgalom képviselőjében Motoyuki Naganuma a mozgalom tanácsának igazgatója jelen volt budapesti és

kolozsvári zsinatokon, ahol felszólalásával tett bizonyosságot arról, hogy részt vettek ünnepléseinkben.

A Münchenben megjelenő magyar nyelvű „*Új Európa*” c. kalendáriumában rövid ismertetés jelent meg „*egy erdélyi tudós pap*” címen Dávid Ferencről, halála 400. évfordulója alkalmából — írta egyik külföldi olvasónk.

Az amerikai unitárius univerzalista keresztények, tagjaik részére szétküldött szemlében „*News*” részletesen ismertették püspök és főgondnok angol nyelvű körlevelét, mellyel fölhivták a figyelmet Dávid Ferenc és az unitárius vallás címen megjelent kiadványukra.

A Bukarestben megjelenő magyar nyelvű „*A Hét*” c. romániai hetilapban dr. Szigeti József kolozsvári egyetemi professzor „*Igazat szóltam*”

c. hosszabb tanulmányban emlékezett meg Dávid Ferencről. Idézi a nagy apostol mondását: „Csak igazat szoltam, a hazug misztériumoknak ellene voltam; e „bűn“ hozta rám bajomat.”

Az amerikai unitárius univerzalisták a szórványokban élő hívek részére külön lapot szerkesztenek „NEWS BULLETIN” címen, melyben prédikációvázlatokat és érdekes beszámolókat közölnek. Az 1979. évi októberi számban dr. George Marshall lelkész, a munkakör vezetője, aki részt vett a budapesti és a kolozsvári zsinatokon és ezt megelőzően Prágában is látogatást tett, beszámolót írt „keressük gyökereinket” címen. Beszámolt mindhárom ország unitáriusainál tett látogatásairól. A beszámoló két magyaror-

szági vonatkozású fényképet is közöl. Az Unitárius Életben megjelent Dávid Ferenc fametszetét, valamint bemutatja dr. C. Howlett, az IARF elnökét, amikor Budapesten átveszi az ősi unitárius címer kerámia másolatát.

Dr. Donald S. Harrington, a New York-i unitárius Community Church lelkésze ugyancsak jelen volt mindkét országban tartott ünnepélyeken. Az ünnepi zsinatokon ő szólalt fel, képviselve az amerikai unitárius univerzalisták új elnökét, dr. Eugen Pickettet.

Élményeiről gyülekezete előtt szept. 16-án hosszabb rádiós beszédében számolt be, melyet a gyülekezet sokszorosításban közzétett.

A kolozsvári „KORUNK” c. marxista szemle 1979. évi októberi szá-

mában két unitárius vonatkozású írás is megjelent az évfordulóra való utalással. Bodor András kolozsvári egyetemi professzor „Dávid Ferenc emlékezete” c. bevezetője után rövidített fordításban közli Bod Péter 1781-ben Leydenben latinul megjelent munkájából a „Tragoedia Francisci Davidis” c. fejezetet, mely a nagy apostol élete utolsó hónapjairól ad számot igen tárgyilagos hangon.

Ugyanitt Hajós József közöl egy tanulmányt „Lessing Dávid Ferencéről” — Erdélyi vonatkozások az első tárgyilagos Neuser-cikkben, címen.

Más angol és amerikai unitárius hetilapok ismertetéseiről és beszámolóiról, lapunk decemberi számában már számot adtunk.

A természettudományos oktatás kezdetei

A XVIII. században a hazai közepliskolákban alig működtek felsőbb tagozatok. Ott azonban, ahol ezeket megszervezték, lassan kezdetét vette a természettudományok oktatása is. Erről számol be M. Zemplén Jolán: A magyarországi fizika története a XVIII. században című Budapest, 1964-ben az Akadémia kiadásában megjelent nagy monográfiája.

Alantiakban idézzük a fenti műből azokat a részleteket, melyek e tárgykörben unitárius vonatkozásúak: „... majd mindegyik iskolában akad olyan tudós és lelkes tanár — pld. a kolozsvári unitárius kollégiumban Szentábrahámi Mihály és Ágh István későbbi püspökök — aki a hivatalosan előírt tananyagnál többet és jobbat tanít.” A jelentős iskolákról megemlékezve pedig: „Végül kell még szólni néhány szót egy ugyancsak fontos iskoláról, a kolozsvári unitárius kollégiumról. Ezeknek az iskoláknak, de különösen az unitárius iskoláknak a sorsa igen hányattott volt, mert nemcsak a jezsuitákkal kellett megküzdeniük, de a túl-

súlyra kerülő reformátusok sem nézték őket jó szemmel.” Ennek ellenére „hallatlan nehéz körülmények között is megtalálták a lehetőségét, hogy a korral való haladást bevigyék az iskolába. Ilyen egyéniség volt pld. Szentábrahámi Lombard Mihály (1683-1758), aki közel negyven évig, 1720-tól haláláig állt az iskola élén...

Szentábrahámi Kolozsváron, majd Leidenben és az Odera melletti Frankfurtban tanult... Az ő nevéhez fűződik a földrajz oktatásának bevezetése, amely azonban nemcsak leíró, hanem csillagászati és matematikai földrajzot is jelentett. Erről tanúskodik egyik kézirata: Praecognita geographiae — földrajzi alapfogalmak —, melyet a szerző a volt kolozsvári unitárius kollégium könyvtárában 1086 sz. alatt talált fel. — A jegyzet — írja a szerző — 1727-ből való, és a Föld leírása mellett a kopernikuszi elméletet is ismerteti. Adatok vannak arra is, hogy 1728-tól kísérleti és eklektikus fizikát is tanított.”

„Szentábrahámi tanártársa és püs-

pöki székében utóda sepsiszentkirályi Ágh István (1709-1786) Kolozsváron és Amsterdamban tanult, de meglátogatta külföldi tartózkodása három éve alatt Európa több egyetemét is. Az ő tanári működésének már több nyoma maradt. Minden előadott tárgyra terjedelmes jegyzetet írt, s ezek nagy része ma is megvan. A jegyzetek változatos tartalma szerint ő is a XVIII. század tipikus polihistorai közé tartozott. Van ezek közt logika, földrajz, héber nyelvtan, teológia, metafizika. Nyomtatásban csak vallásos tárgyú munkái jelenhettek meg.”

„Ágh István fizika előadásai korszerűek voltak, amint azt két fennmaradt jegyzete mutatja.” Mindkét latin nyelvű jegyzet a volt kolozsvári kollégium könyvtárában maradt fenn.

„Az oktatás tartalmának reformjában általában minden protestáns felekezet egyetértett, és ezzel a korszak végére — amint láttuk — ezek a reformtörekvések érezhetővé váltak a fizikaoktatásban is” — zárja fejtegetését a korán elhunyt tudós professzorasszony.

Kyné

Benedek Gyula

Nagyajta szülőtte volt és 1939-ben indult el angliai tanulmányúttá, miután teológiai tanulmányait jeles eredménnyel elvégezte Kolozsváron. Több hónapot töltött Budapesten is, így híveink közül elég sokan megismerték. A második világháború kitörése után az angolok internálták, majd gyárban dolgozott, mert tanulmányait a manchesteri Unitarian College-ban nem folytathatta.

Rövid ideig lelkészi szolgálatot is végzett, majd világi pályán kereste meg a mindennapi kenyeret, egyre gyarapodó családja részére.

1958-ban az azóta ugyancsak el-

hunyt Pethő Istvánnal látogattuk meg, szíves meghívására, amikor megismertük jó háziasszony feleségét, valamint gyermekeit, akik ma már mint felnőtt emberek dolgoznak.

Több alkalommal ellátogatott családjával szülőföldjére, és Budapestre is. Mindig szeretettel fogadta otthonában az odalátogató magyar unitárius lelkészeket.

1979. nov. 2-án halt el váratlan szívroham következtében, amikor fia kertjében facsemetéket ültetett. Emlékezetét megőrizzük.

Jólesett olvasni a meleg hangú ráemlékezést az Inquirer legutóbbi számában barátja, Raymond Cook tollából.

—fj—

Dr. Vető Lajos 75 éves

D. dr. Vető Lajos, a magyarországi evangélikus egyház nyugalmazott püspöke nemrégiben töltötte be életének 75. évét. Jó egészségben még ma is dolgozik egyházáért, tanulmányai és cikkei ma is az életet és a jövőt szolgálják.

A jubileum alkalmából egyháza nevében dr. Káldy Zoltán püspök köszöntötte, és Miklós Imre államtitkár, az Egyházügyi Hivatal elnöke fogadta.

E jeles évfordulón mi is szeretettel köszöntjük.

KÖNYVEK VÁNDORLÁSA

A lengyel testvérek, az ariánus-unitáriusok üldözése jóval az 1660-ban hozott lengyel országgyűlési határozat kiadása előtt kezdődött. Már a XVII. század második negyedében sokan fordulnak meg közülük hosszabb-rövidebb ideig holland földön. Itt kapcsolatba kerülnek és hatást gyakorolnak a kialakuló remonstráns mozgalomra, majd később a mennoniták egyik csoportjára, az ún. „collegiáns”-okra.

Amikor választani kellett 1660 után a katolikus hitre való térés, vagy az ország elhagyása között, a lengyel ariánusok szellemi vezetői közül a legtöbben a hollandok közt találtak menedéket. Itt erkölcsi és anyagi támogatást kaptak egyaránt. A menekültek itt nem alapíthattak önálló lengyel ajkú gyülekezeteket, mint teheték Erdélyben, de beleolvadva a remonstráns és mennonita gyülekezetekbe, tovább élhették életüket, megtartva hitüket.

A XVII. század elején Rakowban és másutt latin nyelven kiadott ariánus munkák közül sok elterjedt holland földön. Később holland fordítások is kiadásra kerültek.

E menekültek és támogatóik közt merült fel a gondolat, hogy a legjelesebb lengyel ariánus szerzők műveit Hollandiában gyűjteményes kötetekben kiadják. A sorozat szerkesztésének, nyomdában való gondozásának munkája *Wiszowaty* András lelkész érdeme. A sorozat elnevezése *Bibliotheca Fratrum Polonorum, quos Unitarios vocant*. A nyolc kötethez *Wiszowaty* írt előszót, ismertette a szerzőket. A megjelenés időpontját „post annum 1656” tüntetik fel, de az egyes kötetek tulajdonképpen 1665–1668 közt jelentek meg. A megjelenés helyéül „Irenopoli” van feltüntetve, de minden valószínűség szerint az egyik amsterdami nyomdában láttak napvilágot.

1977-ben az Országos Széchényi Könyvtárban dr. Borsa Gedeon kezdeményezésére értekezletet tartottak a hazai egyházi könyvtárosok részére. Itt találkoztak és ismerkedtek össze dr. Lotz Antal kövegyi római katolikus plébános és dr. Kaplayné dr. Schey Ilona unitárius egyházi könyvtáros. A beszélgetés rendjén dr. Lotz plébános elmondotta, hogy a munkahelyéhez közeli Földeák katolikus plébániája könyvtárában — mely a háborúban sérülést szenvedett — unitárius vonatkozású munkákat látott. Levélváltás kezdődött dr. Lotz plébános és a lengyel unitáriusok történetét jól ismerő dr. Ferencz József püspök között. Dr. Lotz plébános szíves levélbeli közléséből tudjuk, hogy a földeáki plébánia könyvtára a *Bibliotheca Fratrum Polonorum* három kötetét őrzi. A „Bibliotheca” sorozatból egyiket sincs kötetszám a belső impresszumon, hanem csakis kívül, a bőrkötés gerincén — írta dr. Lotz Antal plébános, majd így folytatta: „Ebből kiindulva az I., II. és a IV. számú az, ami megvan. Possessori bejegyzést csak az egyikben találtam, aholis

ezt olvastam: „Bibliotheca Magni Fr. Spanhemis emi haec novem volumina. Anno 1701. Flennicius Dibbezius.”

„A csanádi egyházmegye papságának régi névtárában sem Spanhem, sem Dibbezius név nem található. Az utóbbi latinított német név kissé gyanús. Német, skandináv, flamand lelkészi családok vettek fel ilyen neveket a XVI. századtól fogva. Így könnyen meglehet, hogy unitárius lelkészek könyvei voltak, akikről *Oltványi* Pál megvásárolta a múlt század közepén. *Földeák*, mint plébánia, 1723-ban alakult meg, így ottani lelkészre nem is gondolhattunk előbb. Esetleg még annyit föl bírok tétélezni, hogy a hajdani kegyúri család, a br. Návayak tulajdona volt. E család birtokában glagolit, óromán s egyéb régi liturgikus és teológiai könyvek is voltak, melyeket, sajnos, 1944 őszén szétdobáltak. De egy részüket később a plébániára vitték. Maga a plébánia is 6 hétig üresen állt, és onnan is vittek el könyveket. Így az eredetileg 9 (?) — novem volumina — kötetből csak e három vészelte át a háborút.”

Hálásak vagyunk dr. Lotz Antal plébános úr fentebbi közléseiért, s csak annyit jegyzünk meg, hogy a *Bibliotheca Fratrum Polonorum* eredetileg csak nyolc kötetből állt, s az említett 9-es szám nyilván elírás lehetett az eredeti katalógizáláskor.

A földeáki plébániai könyvtár birtokában levő kötetek átvizsgálása után dr. Lotz helyesen állapítja meg, hogy az I. kötet *Faustus Socinus Senensis* több művét tartalmazza. A második kötet is *Faustus Socinus* különböző munkáit közli, sorban az utolsó dr. Lotz felsorolása szerint egy írás, melynek címe *Ctra Franciscum Davidis*. A negyedik kötet *Joannis Crelli Franci* — helyesen *Ioannis Crelli Francii* írásait tartalmazza.

Crellius Jánosról annyit tudunk, hogy a Nürnberg melletti Altdorf egyetemén tanult, Ernst Soner tanítványa volt, lehet, hogy német származású, eredeti családi neve *Krell* volt, 1612-ben Rakowba, lengyel földre menekült, ahol később az ottani akadémia rektora volt, egyike a lengyel testvérek, a szociánusok legképzettebb személyiségeinek.

Crellius még Rakowban, az ismert holland történész, *Hugo Grotius* művét veszi vizsgálat alá, „*Ad librum Hugonis Grotii... responsio*”, Rakow, 1623. *Crellius* 1633-ban halt el.

Hírt kapunk *Crellius* az 1658–59. évi, még lengyel földön tartott zsinatok feljegyzéseiből is, itt a jelen levő kevesek elhatározzák *Crellius* két művének újra kiadását. *Crellius* tanítványa volt *Wiszowaty*, aki a *Bibliotheca* kötetek kiadása körül a legtöbb érdemet szerzte. *Crellius* egyébként arról is ismert, hogy egyik átdolgozója volt a rakowi káté lengyel nyelvű kiadásának.

Dr. Ferencz József

Dr. George H. Williams professzor üdvözlőlevele

A Magyar Tudományos Akadémia hangú üdvözlő levelet írt püspökünknek, melyben üdvözlését küldi mindazoknak, akikkel megismerkedett.

Levelében többek között a következőket is írja: Dávid Ferenc a múlt év novemberében múlt 400 esztendeje, hogy meghalt a vallási szabadságért, de egyben tanúságot is tett sajátos vallásos meggyőződéséről. Karácsony ünnepén Dávid Ferenc nyomdokában emlékezzünk meg Jézus Krisztusról, a gyermekről és az igaz bíróról, mert *Egy az Isten!*

A Magyar Tudományos Akadémia hangú üdvözlő levelet írt püspökünknek, melyben üdvözlését küldi mindazoknak, akikkel megismerkedett.

Levelében többek között a következőket is írja: Dávid Ferenc a múlt év novemberében múlt 400 esztendeje, hogy meghalt a vallási szabadságért, de egyben tanúságot is tett sajátos vallásos meggyőződéséről. Karácsony ünnepén Dávid Ferenc nyomdokában emlékezzünk meg Jézus Krisztusról, a gyermekről és az igaz bíróról, mert *Egy az Isten!*

Károli Gáspár emlékezete

Az elmúlt decemberben a Magyar Rádió Kossuth adóján hallhattuk dr. *Nemeskürthy* István irodalomtörténész, kandidátus előadását Károli Gáspárról. Meleg szavakkal emlékezett meg arról a nagy munkáról, amit a magyar nyelvű biblia anyanyelvünkön való tolmácsolása terén végzett.

Hangsúlyozta, hogy fordításában Károli Gáspár olyan szóösszetételeket, stilisztikai fordulatokat és kifejezéseket használt, melyeket azelőtt a nép nyelvében nem használtak. Így a Biblia olvasói nemcsak teológiai kifejezésekkel, hanem az elvonatottabb gondolkodás szokásainak is gazdagodtak.

„Plusz egy példány”

Régi szokás, hogy Újév első napján az istentisztelet után a hívek összegyűlnek és köszöntik egyházunk vezetőit. 1980. január elsején is így történt. Az üdvözlő beszédek után csoportokba verődünk és beszélgettünk az elmúlt esztendőről, az elmúlt évtizedről, a jövő évről és a jövő feladatairól. A véletlen úgy hozta, hogy három család tagjai — ahol az egyik családban a férj unitárius, a feleség katolikus, a másikban a férj református és a feleség unitárius, míg a harmadik családban mindketten unitáriusok — beszélgettünk együtt. Többek között szóba került egyházunk lapja, az „UNITÁRIUS ÉLET”, melyet évente hat alkalommal hoz el a posta otthonunkba. Olvasása hozzátartozik életünkhöz, és ha véletlenül nem kapjuk kézhez a megszokott időben, aggódva érdeklődünk, hogy mi az oka a késedelemnek.

Figyeltünk a Püspök úr szavaira, amikor arról beszélt, hogy az „Unitárius Élet” bevétele és kiadása 1979. évben éppen hogy egyenlegbe került és félo, hogy a következő évben a nyomdai árak emelkedése miatt

a bevétel nem fogja fedezni a kiadásokat. Valóban, a 48.— Ft-os évi előfizetési díj igen csekély összeg, ezt felemelni különböző okokból nem lehet. Ezért mi határozottan elhatároztuk, hogy minden évben „plusz egy példány” előfizetési díját küldjük be azzal, hogy ezt a plusz példányt olyanoknak küldjük el, akik esetleg nem tudnak előfizetni, vagy csatolják ezt az összeget a lap fenntartási költségeihez.

Felhívunk minden egyházát szerető unitáriust és érdeklődőt, hogy csatlakozzanak a „Plusz egy példány” kezdeményezésünkhöz, és személyesen az egyházak pénztáránál vagy piros postautalványon küldjék be az Unitárius Élet címére Budapest V., Nagy Ignác u. 4. 1055 a plusz 48.— Ft-ot.

Dr. Kiss József

A szerkesztő megjegyzése: Örömmel adtuk helyet ez irásnak. Említést érdemel az, hogy a cikk beérkezése után egyik magát megnevezni nem akaró hívünk 100 forintot küldött azzal a megjegyzéssel, hogy „plusz kettő előfizető” is szorgalmazható. Végül a napokban érkezett be 800 forint adomány ugyancsak az Unitárius Élet kiadásai csökkentésére.

HÍREK

Külföldi hírek

Elnézést kérünk olvasóinktól az 1979. évi 6. számban előfordult tördelési és szedési hibákért, melyek felelős szerkesztőnk külföldi útja idején keletkeztek.

Dr. Tiboldi Béla ny. főállatorvos, v. egyházi tanácsos hosszú szenvedés után Szegeden elhunyt 82 éves korában. **Kelemen Miklós** lelkész temette. Flának és unokáinak őszinte részvétünket tolmácsoljuk.

Kocsordi gyülekezetünkhöz tartozó beregi szórványunk, gondnokot és presbitereket választott, hogy a szórvány életét szervezettebbé tegye.

Kecskeméten az evangélikus gyülekezeti teremben dec. 16-án prédikált **Kelemen Miklós** szegedi lelkész, úrvacsorát osztott **dr. Ferencz József** püspök. Az istentiszteletet követően a püspök megköszönte **Buzogány Lajos** atyánkfiának évtizedeken keresztül végzett hűséges szórványgondnoki szolgálatát.

Miamiról értékes ismertetést kaptunk az ottani unitárius egyházközség életéről, munkásságáról. Az egyházközség 1938–39-ben alakult, mostani temploma 1962-ben épült. Az egyházközséget **Línea Pearson** lelkész nő vezeti, mint a tájékoztatóból is kitűnik, igen eredményesen. Istentiszteleteikről és ünnepeleikről előzetes sokszorosított programot készítenek. Izléses füzet ismerteti a vasárnapi iskola anyagát, külön a gyermekek és külön a felnőttek részére. A fenti anyagot **Tamassy Johanna** hívőnkől kaptuk, aki az ősz folyamán részt vett Budapesten Nagy Ignác utcai istentiszteletünkön és az októberi szeretetvendégségen is.

A TIT József Attila Szabad Egyetem előadásainak keretében **dr. Makai László**, a debreceni református teológia professzora tartott előadást „*Méltus Juhász Péter és Dávid Ferenc*” címen. Örömmel láttuk a hallgatóság sorában budapesti gyülekezeteink számos tagját is.

A budapesti református teológiai Akadémia az egyháztörténeti tanszéket, professzora **dr. Bucsay Mihály**, megosztották, általános és magyar egyháztörténeti tanszékekre. Utóbbi előadó tanárral **dr. Ladányi Sándor** nevezte ki a Zsinati Tanács, aki munkásságát megkezdte.

A Tisztújítás c. havi szemle dec.-i számában két érdekes unitárius vonatkozású írás jelent meg. **Csorba Csaba: Mikó Imre** pályájáról címen emlékezik az erdélyi unitárius egyház korán elhalt főgondnokáról. **Kálnoki Kis Tamás: „A Testvériség szent nevében”** c. tanulmányában **Berde Mózsa** életművének egyik eddig kevésbé ismert szakaszáról ad ismertetést.

Spekner Szilárd, kedves hívünk **Speknerné Peter Margit** férje 81 éves korában, nov. 2-án elhalt. Özvegye és hátramaradottai gyászában együttérzéssel osztozunk.

A Canadian Unitarian, kanadai unitárius testvéreink szemléjének 1979. novemberi számában gazdag vitaanyagot közölt arról, hogy a kanadai nyilvános iskolákban kezdjék-e a tanítást rövid imádsággal, vagy anélkül. A pro és kontra véleményeket egyforma objektivitással ismertették.

A kanadai Edmontonban nemrégiben emlékeztek meg az unitárius gyülekezet fennállásának 25 éves évfordulójáról. Az ünnepi istentiszteleten **Ch. Eddis** montreali unitárius lelkész prédikált, aki több évtizeddel ezelőtt hazánkat is meglátogatta.

St. Catharines-ben tartják 1980. májusában a kanadai unitáriusok évi közgyűlésüket. E városka az Ontario tó partján fekszik, 75 mérföldre Torontótól és mintegy 12 mérföldre a híres Niagara vízestől. Az ünnepi beszédet **dr. Helen Cohen** asszony tartja, aki hosszú éveken át e gyülekezet elnöke volt, és miután elvégezte teológiai tanulmányait, 1980 tavaszán rendes lelkésszé szentelték.

Peter Beier dűreni szabadelvű protestáns lelkész legutóbb két könyvet is írt, melyek az egyik ismert nyugat-német kiadónál jelentek meg. A könyveket könyvtárunk címére is megküldte. A könyvek címe: *Er lebt — Ó é!*; és *Sie und Er — Ó és mi*.

A Faith and Freedom 1979. évi 6. számában **D. G. C. Banham** belfasti unitárius lelkész érdekes cikket közölt a csodák problémájáról.

175 évvel ezelőtt alapították a Brit és Külföldi Bibliatársulatot. A szervezet létrejötté kapcsolatban van egy walesi fiatal leány, **Mary Jones** nevével, aki hat esztendőn át takarékoskodott azért, hogy egy bibliát vásárolhasson. Összegyűjtött pénzével közel ötven kilométert gyalogolt, hogy bibliáját megvásárolhassa. A vásárlás helyén csalódás érte, mert az eladó bibliák elfogytak. A feljegyzés szerint ez az eset indította el a bibliatársulat létrejöttét. Az angliai mozgalom világszervezetté vált és hamarosan ötven országban terjesztették a bibliát. Végül is megvásárolhatta bibliáját a kis walesi leány, aki mint egyszerű parasztasszony, élete végéig falujában élt. A Bibliatársulat székházában ma emléktábla őrzi nevét.

A hollandiai Hiversum remonstráns templomában november 18-án szép gyülekezet előtt istentiszteletet tartott **dr. Ferencz József** püspök. A gyülekezet lelkésze **F. Fockema-Andreas** szeretettel küldte üdvözlését a magyarországi unitáriusoknak.

Helen Campbell ausztrál unitárius leány 1979/80-ban az oxfordi Manchester College-ban kezdte meg teológiai tanulmányait. Az angol unitáriusok londoni lapjában „*miért lettem unitárius*” címen érdekes cikket írt, melyben elmondja, hogy hogyan ismerte meg és szerette meg az unitárius gondolatot.

Az angol unitáriusok Inquirer című szemléjének előfizetési árát a megdrágult nyomdai és postai költségekre való tekintettel 1980. januárjától évi öt angol fontra emelték fel. Angol unitárius testvéreink ezt a mintegy 200.— Ft-nak megfelelő összeget évente szívesen megfizetik, hogy 1842-ben alapított unitárius lapjukat rendszeresen olvashassák. Reméljük, hogy a mi olvasóink változatlanul befizetik 1980-ra az évi 48 Ft-os évi előfizetési díjat. Ez az összeg piros postautalványon is beküldhető a püspöki hivatal, Budapest V., Nagy Ignác utca 4. 1055 címére.

Dr. Palatka Zoltán e. tanácsos, aki feleségével és három gyermekével ismét **Mongóliában** tartózkodik, ahol gazdag tudományos tapasztalataival az állategészségügy terén ad újra tanácsot mongóliai szakembereknek, az új esztendőre családjával együtt az Unitárius Élet minden olvasójának sok örömet és boldogságot kíván.

A Bolíviában élő egymillió lelket számláló aynosa indián törzs keresztény tagjai az észak-amerikai navajo indiánokhoz misszionáriusokat küldtek.

A kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet nagyszébeni tagozata nyugdíjba vonulása alkalmával elbúcsúztatta **dr. Ludwig Binder** egyháztörténész professzort.

Barabás Miklós ny. esperes lelkésznek az elmúlt évek rendjén több tanulmánya jelent meg a kolozsvári „*Korunk*” c. szemléjében. Írt **dr. Barabás Abelről**, születése százéves fordulóján: „Egy ismeretlen Nietzsche dal Petőfi versére” és „*Kelemen Lajos az ember*” címen. Írt az Utunk c. kolozsvári irodalmi szemléjében is.

Dr. Fekete László, ny. kolozsvári ügyvéd 70 éves korában elhunyt. Hátramaradottainak vigasztalódást kívánunk.

UNITÁRIUS ÉLET

Laptulajdonos

a Magyarországi Unitárius Egyház

Felelős szerkesztő és kiadó:

Dr. Ferencz József

V., Nagy Ignác u. 4. Budapest, 1055

Táv. : 113-094.

Szerkeszti a szerkesztő bizottság

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető bármely postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Posta Központi Hírlap Irodánál (KHI 1900 Budapest V., József nádor tér 1.) közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a KHI 215—96 162 pénzforgalmi jelzőszámára. Evi előfizetési díj 48.— forint

Külföldre évi 60.— forint

INDEX : 25.342

86.2714 2-01 — Zrínyi Nyomda, Budapest

F. v. : Bolgár Imre vezérigazgató

HU ISSN 0133—1272